

Partizánsky boj a SNP

Postava partizána, neohrozeného ľudového bojovníka za národnú slobodu a práva pracujúceho ľudu je už trvalou súčasťou bojových revolučných tradícií nášho ľudu. Nerozlučne spojená s protifašistickým odbojom, národnoslobodzovacím hnutím a Slovenským národným povstaním v druhej svetovej vojne, pomáha sprostredkovať generáciám základné politické ciele a spoločenské ideály protifašistického boja a reprodukovat tradície.

Partizánsky boj bol v rukoch druhej svetovej vojny pritažlivý nielen pre značné bojové a taktické možnosti — s pomerne malými silami a minimálnymi stratami dosahovať často veľmi účinné bojové a politické výsledky a plniť mnohé, často veľmi náročné a rôznorodé bojové a iné úlohy, ktoré si vyžadoval protifašistický odboj — ale aj pre možnosti, ktoré vytváral partizánsky boj pre uplatnenie sa mladých ľudí v protifašistickom odboji.

V minulosti sa už neraz partizánsky boj osvedčil ako neobyčajne účinný a výhodný spôsob nielen v hnutí za národnú slobodu napr. v 19. storočí, ale aj ako forma revolučného triedneho boja pracujúcich, ako spôsob vedenia vojny „revolučnému ľudu najvlastnejší“. Preto mu teoretici marxizmu-leninizmu venovali veľkú pozornosť, odhalili jeho zásadné súvislosti, ktoré dodnes nestratili svoj praktický význam a tvoria základ teórie o partizánskom boji ako nástroji masového revolučného hnutia. V. I. Lenin, ktorý bedlivo sledoval formy masového ozbrojeného boja pracujúcich v 20. storočí, poukázal nielen na vojenský význam partizánskych metód, ale aj na politické a ideologické aspekty ich použitia,

na ich možnosti zvýšiť špecifickú váhu robotníctva v demokratickej revolúcii a v protiimperialistickom zápase. Základná myšlienka Leninova spočíva v prekonaní živelnosti pri použití partizánskych metód proletárskou stranou, vo vypracovaní zásadných pravidiel použitia partizánskeho boja, ktorých uplatnenie by upevňovalo vedúcu úlohu politickej strany proletariátu v masovom boji pracujúcich za národnú a sociálnu slobodu. Pri analýze partizánskeho boja, jeho prejavu a najmä súvislosti s ostatnými formami masového revolučného boja, predovšetkým s vrcholnou formou, všeobecným ozbrojeným povstaním, poukázal Lenin na jeho jedinečnú povahu a výnimočné možnosti v rozmachu dynamiky masového hnutia. Partizánsky boj môže byť účinným nástrojom pracujúcich pri rozvrátení a demoralizácii nepriateľských radov, dezorganizácii tyla. Súčasne zohráva partizánska organizácia významnú úlohu v dlhodobej príprave ozbrojeného povstania, pri vytváraní vojenskej organizácie a ľudovej moci, bez ktorých nemôže byť ani pomyslenie na víťazstvo. Len dôsledné rešpektovanie tohoto vzťahu medzi praxou partizánskeho boja a útočnými akciami a prípravou celonárodného, všeludového povstania otvára pred partizánskym hnutím veľké perspektívy pri riešení historických úloh doby, pozdvihuje ho ako celok na činitela veľkých historických úloh doby. Lenin preto zdôrazňoval vedúcu úlohu revolučnej strany robotníckej triedy v riadení a organizovaní partizánskeho hnutia, jeho „predchnutie ideámi socializmu“.

Domáce i zahraničné vedenie KSČ, ktoré bolo zodpovedné za splnenie historickej úlohy československej robotníckej triedy

dy v demokratickom, protifašistickom boji za obnovenie československého štátu - keď vzájomná podmienenosť boja za národnú slobodu a štátnu suverenitu s bojom za sociálne oslobodenie prejavila sa ako rozhodujúci znak doby nielen na vnútornom fronte (v sústreďovaní národných síl okolo robotníckej triedy, ale aj medzinárodnej, vo vzrastajúcej úlohe Sovietskeho zväzu na porážke hitlerovského Nemec-ka) — vychádzali z leninských názorov na miesto a úlohu partizánskeho boja v národnoslobodzovacom boji Čechov a Slo-vákov.

Od roku 1941 môžeme krok za krokom sledovať v dokumentoch strany vývoj týchto názorov na organizáciu ozbrojeného boja vôbec a partizánskeho zvlášť, na vy-jasňovanie jeho vzťahov a súvislosti s inými bojovými formami, s bojom Červenej armády i s protiakciami hitlerovského fa-šizmu a ich domácich prísluhovačov. Od prepadnutia Sovietskeho zväzu hitlerov-

ským Nemeckom nespúšťala KSČ, jej ve-ďúce orgány doma i za hranicami, parti-zánsky boj zo zreteľa. V ucelenej podobe obsahujú názory strany dokument Moskov-ského vedenia KSČ pre EKI z januára 1943 roku. Po kritickom a analytickom zvažení situácie v československom odbojovom hnutí doma i za hranicami, vyjadrilo vede-nie strany svoj názor na miesto a úlohu partizánskeho boja: „... rozvíjať parti-zánsky boj dnes znamená súčasne prípra-vovať národné povstanie zajtr“ a na jeho význam pre prípravu budúcich podmie-nok triedneho zápasu za socializmus: „od aktivity ľudových mas nezávisí len urý-chlenie oslobodenia, tiež vplyv národa na utváranie pomerov v oslobodenéhoj republike.“ Realizácia týchto úloh parti-zánskeho hnutia v národnoslobodzova-com boji na Slovensku bola veľmi zložitá a náročná a tvorí konkrétnu históriu parti-zánskeho boja v prípravách SNP a jeho priebehu.

Vývoj a etapy partizánskeho hnutia na Slovensku

Keď sledujeme vývoj ozbrojeného boja proti fašizmu a jeho foriem na Slovensku, môžeme v ňom zreteľne vydeliť niekoľko etáp, ktoré úzko súvisia s medzníkmi sa-motného protifašistického hnutia a Veľkej vlasteneckej vojny Sovietskeho zväzu. Pr-vá etapa zahŕňa chronologicky celý rok 1942. Pre všetky etapy je spoločným me-novateľom iniciatíva komunistov v presa-dzovaní ozbrojených foriem a teda aj parti-zánskeho boja, to je základný znak celej histórie partizánskeho boja. Každý z pia-tich ilegálnych ústredných výborov KSS zanechal tu svoju stopu či už v praktickej realizácii, organizovaní alebo v teórii a zdôvodňovaní nutnosti viesť partizán-sky boj. Najzrelejšiu podobu v prvej eta-pe rozvoja partizánskeho hnutia na-robudla forma bojových jánošíkovských družín. Toto konštatovanie opierame o existenciu štatútu bojových jánošíkov-ských družín, vypracovaného vedením KSS na jar roku 1942, ktorý obsahuje schému organizácie aj taktické úlohy družín. Najmä taktické úlohy bojových jánošíkovských družín sú úlohami typic-ky partizánskeho spôsobu boja: prepady železničných uzlov a staníc, narušovanie spojov a zásobovania, vyhadzovanie mos-tov, likvidácia fašistických pohľadárov a pod. Najmä týmito sa odlišujú bo-jové jánošíkovské družiny od ostatných bojových foriem doporučovaných stranou a nazývaných prosto bojovými družinami. Podstatný znak, ktorý ich odlišuje od dru-ných foriem, bolo úplné odpútanie sa ich

príslušníkov od legality a teda i miesta pobytu partizánov a opieranie bojovej čin-nosti o tábory a základne v lesoch a mož-nosť manévrovania, zatiaľ čo bojové dru-žiny sa mali tvoriť z legálne žijúcich anti-fašistov, od prípadu k prípadu pre splne-nie bojovej úlohy (sabotáž v závode, kol-portovanie a rozmnožovanie tlače). Ďalšou črtou bojových jánošíkovských družín, ktorá sa však v praxi ukázala často nevy-hodná, bolo splynutie organizácie bojových jánošíkovských družín s ilegálnou organi-záciou strany, takže každé odhalenie a za-tykanie znamenalo postihnutie bojovej i politickej organizácie. Fakt, že sa fa-šistickej vláde v roku 1942 podarilo poza-tykať až tri ústredné vedenia, má svoju príčinnú súvislosť so stotožnením parti-zánskej organizácie s organizáciou strany. Napriek týmto nedostatkom je význam bo-jových jánošíkovských družín v proti-fašistickom boji na Slovensku nepopie-rateľný. Jednak samotné vedenie strany získalo praktické skúsenosti, ale hlavne myšlienka partizánskeho boja prenikla v orgánoch strany až do miestnych orga-nizácií, v ktorých sa začali vyčleňovať ko-munisti orientovaní na organizovanie ozbrojeného boja. Komunisti získali týmto predstih pred buržoáznymi odbojovými skupinami a zachovali si vedúce postave-nie v presadzovaní partizánskeho boja a jeho praktickej realizácii napriek tomu, že na začiatku ďalšej etapy po víťazstve So-vietskej armády pri Stalingrade, boli v ro-ku 1943 dlhú dobu bez ústredného vede-

nia, ktoré by centrálne riadilo rozvoj partizánskeho hnutia.

Nasledujúce obdobie v histórii parti-
zánskeho hnutia, r. 1943 chronologicky do
vzniku SNR — ústredného orgánu proti-
fašistického odboja na Slovensku — cha-
rakterizuje niekoľko nových prvkov, ktoré
ho zreteľne odlišujú od etapy predchozej-
ej, etapy bojových jánošíkovských družín. Idea
partizánskeho boja sa stáva **celonárodnou**.
Na cestu aktívneho ozbrojeného boja sa
dávajú príslušníci všetkých vrstiev slo-
venského národa aj politickej orientácie.
Táto okolnosť sa výrazne prejavila na pôde
sovietskej Ukrajiny a Bieloruska, kde slo-
venskí vojaci začali hromadne prechádzať
na stranu Červenej armády a sovietskych
partizánov. Ale nielen to. Partizánske hnu-
tie získava oporu v širokých masách, po
celom Slovensku vznikajú siete pre získa-
vanie financií, zbraní a pre zásobovanie
nevelkých skupín partizánov. Samotný parti-
zánske hnutie aktivizuje masy ľudí. Najvý-
raznejšie sa to prejavilo v podpore sovietskych
zajatcov utekajúcich z nemeckých
koncentračných táborov. Ich prechody cez
Slovensko nadobudli v roku 1943 masový
charakter. Sústreďovali sa predovšetkým
na východnom Slovensku, preto je logické,
že práve tam sa zrodila myšlienka orga-
nizovať ich do partizánskych oddielov, kto-
ré v decembri 1943 a začiatkom roku 1944
začínajú aj s aktívnou bojovou činnosťou.
Uviedli sme, že v roku 1943 nadobúda
partizánske hnutie charakter celonárodný,
stáva sa masovým jeho podporovanie zo
strany ľudového protifašistického frontu,
nadobúda systematický a organizovaný
ráz. Trpí však organizačnou roztrieštenos-
ťou, ktorú podmieňuje jednak to, že komu-
nisti pracovali dlhú dobu bez ústredného
vedenia a rozvoj partizánskeho hnutia
ležal výlučne na pleciach miestnych stra-
níckych organizácií, dostával regionálny
charakter, ale aj tým, že sieť materiálneho
zabezpečenia nebola centralizovaná a teda
po každej stránke schopná zabezpečiť veľ-
ké oddiely. Preto myšlienka sústreďovať
najprv do väčších oddielov, schopných roz-
siahlych bojových akcií, sovietskych ute-
čencov, antifasistov a dezertérov sloven-
skej armády, ktorí odmietali rukovať do
vojny proti Sovietskemu zväzu, sa začala
presadzovať na východnom Slovensku a
na hornej Nitre javí sa ako kľúčová pre
ďalší zdarný vývoj partizánskeho hnutia
na Slovensku. Nadporučík Ľudovít Kuko-
relli a komunisti z východného Slovenska
usilujú roku 1943 o sústredenie sovietskych
vojakov a dôstojníkov v lesných táboroch,
budujú celú rozsiahlu sieť pre zabezpe-
čenie ich prechodov do partizánskych
oblastí v Ondavskej vrchovine, Slánskych

horách a Čergovskom pohorí, centralizujú
sieť zásobovania a finančnej podpory, kto-
rá umožňuje potom budovanie oddielov
Čapajev, Pugačov, Rokosovský a i. Problé-
mom, ktorý sa v tejto etape objavuje ako
rozhodujúci a ktorý miestny protagonistu
a organizátory partizánskeho hnutia ne-
mohli sami riešiť na zodpovedajúcej úrovni
bolo **vyzbrojovanie**. S budovaním oddielov
na báze lesných táborov stalo sa vyzbro-
jovanie kľúčovou otázkou. Bola to úloha,
ktorá sa popri iných stala hlavnou v roz-
voji partizánskeho hnutia v nasledujúcom
období, keď sa jeho riadenie stáva sú-
časťou prípravy celonárodného ozbrojené-
ho povstania pod vedením 5. ilegálneho
vedenia KSS a Slovenskej národnej rady.

Koncepcia Slovenského národného po-
vstania prijatá Slovenskou národnou ra-
dou v podobe spoločného vystúpenia parti-
zánov a slovenskej armády pod vedením
protifašistických dôstojníkov vniesla do
rozvoja partizánskeho hnutia na Slovensku
nové momenty, t. j. moment centrálneho
riadenia a možnosť spolupráce s armádou,
ktorý mohol riešiť aj palčivú otázku vyz-
brojovania, ale aj zásobovania partizá-
nov z armádnych zdrojov. V tomto smere
muselo však vedenie KSS od začiatku ro-
ku 1944 prekonávať predovšetkým neochotu
niektorých dôstojníkov, vyhovieť tejto
požiadavke protifašistického odboja, ne-
ochotu, ktorá v konkrétnych prípadoch
viedla často k nedorozumeniam ba aj ku
konfliktu. Najmä partizánske oddiely na
východnom Slovensku, kde otázka vyzbro-
jovania bola najpalčivejšou, veľmi trpkó
niesli neochotu dôstojníkov poskytnúť vý-
zbroj a výstroj v potrebnom množstve.
Preto sa rozhodli, často za podpory ra-
dových vojakov k samostatným akciám
pre získavanie zbraní. Táto situácia pre-
javuje sa v množstve prepádov vojenských
skladov, žandárskych staníc, oddielov po-
hraničnej stráže na východnom Slovensku
v mesiacoch máji až júli 1944 roku, keď
napriek rozhodnutiu SNR o vyzbrojovaní
partizánskych oddielov z armádnych zdro-
jov konkrétne dohody veliteľov partizán-
skych oddielov s dôstojníkmi často nemali
očakávaný výsledok. Tento postoj niekto-
rých dôstojníkov — antifasistov neprispie-
val k nastoleniu potrebnej atmosféry spolu-
práce dvoch rozhodujúcich zložiek vojen-
skej prípravy Slovenského národného po-
vstania. Napriek tomu sa partizánske hnu-
tie rozvíjalo, upevňovala sa vnútorná dis-
ciplína oddielov a ich bojové skúsenosti
nadobúdali charakter majstrovstva parti-
zánskeho boja. Ozveny partizánskych pre-
pádov a akcií rozšírili slávu oddielov Čapa-
jeva, Pugačova a i. po celom Slovensku.
To bol jeden smer rozvoja partizánskeho

hnutia t. j. budovanie oddielov na báze lesných táborov a základní.

Druhý smer, ktorý presadzovala komunistická strana súčasne, bolo budovanie dobrovoľníckych, miestnych partizánskych skupín, ktoré sa mali aktivizovať v čase vypuknutia povstania. Takéto skupiny budovala strana po celom Slovensku, najmä okolo priemyselných centier s cieľom podchytiť v masovom a organizovanom meradle robotnícku triedu. Aj v tomto prípade vystával problém ich vyzbrojovania z armádných zdrojov. V plnej miere sa aj tento vyriešil až po príchode paradesantných organizátorských partizánskych skupín, vysielaných na Slovensko Ukrajinským štábom partizánskeho hnutia na žiadosť Moskovského vedenia KSČ v auguste a septembri 1944 roku. Príchod a prechody niekoľkých sovietskych partizánskych oddielov z Poľska bol impulzom pre mohutnú aktivizáciu partizánskych oddielov a ich organizačné upevnenie. Príchod označuje aj nový medzník v rozvoji partizánskeho hnutia na Slovensku.

Situácia v hnutí na Slovensku bola v čase príchodu partizánskych organizátorských skupín zo Sovietskeho zväzu zhruba takáto. Na Slovensku už pôsobili bojové oddiely s vlastnou bojovou tradíciou a pod velením vlastných štábov oddielov. V miestnych rámcoch sa formovali skupiny dobrovoľníkov pripravených k ozbrojenému vystúpeniu po boku armády ako ozbrojená sila a opora ľudových mocenských orgánov a revolúcií. Ich bojová organizácia a velenie nebolo však ešte doriešené. Doriešili ich partizánske organizátorské skupiny vysadené Ukrajinským štábom partizánskeho hnutia. Skúsení partizáni stávajú sa veliteľmi oddielov, formujú sa štáby a nakoniec brigády, ktoré sú schopné rozvinúť taktiku partizánskeho boja v rozmeroch presahujúcich nielen miestne, ale aj regionálne rámce. Partizánske hnutie sa v auguste 1944 stalo ich zásluhou výraznou ozbrojenou silou v celoslovenskom rozsahu. Vlastenské pomenovania brigád — Jánošík, kpt. Nálepka, Za slobodu Slovanov, Jan Žižka a i. podčiarkujú ich národné revolučné poslanie a také pomenovania ako brigáda Stalina, Čapajeva, oddiely Ernsta Thälmana, Kirova, Petöfiho, maršála Feča, ich internacionálny charakter.

Obdobie Slovenského národného povstania umožnilo ďalší mohutný rozmach partizánskeho hnutia. Rozsiahle oslobodené územie sa stalo prirodzenou základňou organizovania, vyzbrojovania a zásobovania partizánskych brigád a zväzkov. Hnutie početne vzrástlo na armádu do 20 000 partizánov. To už bola sila schopná účasti

sa aj plnení významných vojenských úloh povstania — obrany oslobodeného územia československého štátu proti okupačným jednotkám SS a Wehrmachtu. Partizánske útvary a zväzky boli oporou revolučnej moci a ľudových mocenských orgánov. Vplyv komunistov v partizánskom hnutí za povstania vzrástol, bol rozhodujúci, tvoril podstatnú súčasť vedúcej úlohy strany v povstaní povedľa jej rozhodujúceho vplyvu v robotníckej triede. Povstanie prinieslo však aj podstatnú zmenu v uplatnení partizánskych oddielov. Obrana oslobodeného územia si vynútila účasť partizánov v bojoch na frontoch vedľa jednotiek pravidelnej armády. Partizáni sa stávali v podstate pechotou a prispôbovali sa situácii vševojsového boja. Bola to požiadavka nesmierne náročná. Pri všeobecnom nedostatku ťažkých zbraní v povstaní a do polovice septembra bez podpory zo vzduchu bola práve pechota vystavená náhlým palebným prepadom nemeckých tankov a letectva. Práve v týchto počiatočných bojoch na frontoch povstania preukázali partizáni príklady oddanosti ideálom protifašistického boja, československého vlastenectva, hrdinstva a obetavosti, oddanosti sovietsko-československému spojencstvu v zbrani.

Vytvorením Hlavného štábu partizánskych oddielov (HŠPO) sa v povstaní završila organizácia partizánskeho hnutia na Slovensku v celonárodnom meradle, keď sa pôsobnosť HŠPO rozšírila na prevážnu väčšinu brigád a oddielov. Za povstania nebojovali partizáni len na frontoch, po boku armádných praporov. Brigády — Jan Žižka, Jan Žižka z Trocnova, 2. Stalinova brigáda, zväzok Čapajev, mnohé oddiely na Orave a vo Vysokých Tatrách bojovali od začiatku v hlbokom týle a v obkľúčení uplatňujúc úspešne taktiku partizánskych bojov.

Partizánske hnutie na Slovensku bolo v čase povstania aj významnou základňou pre rozšírenie partizánskeho boja do Čiech a na Moravu. Veľké úsilie pre rozvoj partizánskeho boja v týle nemeckých okupačných vojsk na pomoc povstaniu vynakladal naďalej Ukrajinský štáb partizánskeho hnutia z iniciatívy Moskovského vedenia KSČ. Do týla povstaleckého frontu boli vysadené ďalšie oddiely — A. Sadilenka, A. Snežinského, K. Ivanova, Strelcova, Zoriča-Sviatogorova, Maximova, Kozlova a iných, na základe ktorých sa formovali nové brigády a zväzky. Z východného Slovenska sa na pomoc povstaniu presunul zväzok Alexander Nevský, Stalin, brigáda Klement Gottwald, oddiely Ščors, Vorošilov a i. Boli to oddiely, ktoré neboli pripútané v bojoch na povstaleckom fronte a ich zá-

sluhou neutíchal oheň partizánskeho boja ani bezprostredne potom, čo sa okupačným vojskám hitlerovského Nemecka podarilo obsadiť oslobodené územie. Ťažisko útočného boja sa v tom čase presunulo na tieto brigády a oddiely. Dva mesiace, t. j. november a december 1944 po obsadení Slovenska fašistickými vojskami sú v rozvoji partizánskeho hnutia obdobím prechodným, spojeným s ťažkosťami, ktoré vyplývali z infiltrácie Slovenska hitlerovskými jednotkami. Prekonanie týchto ťažkostí spočívalo vo vybudovaní nových základní menších oddielov a nadviazaní spojenia s obyvateľstvom. V tomto ohľade vytvorilo povstanie dobré podmienky — vyrástli nové kádre bojovníkov, národné výbory pokračovali vo svojej činnosti, komunistická strana uložila svojim členom za povinnosť všemožne pomáhať partizánskemu boju. Táto úloha ležala predovšetkým na HSPH

v Československu pod velením plukovníka A. N. Asmolova. Jeho zásluhou partizánske hnutie nadviazalo ako celok spojenie so štábmi jednotlivých frontov Červenej armády, ktoré okrem pokynov a vytyčovania bojových úloh partizánskym oddielom poskytovali všemožnú pomoc najmä zbraňami a výbušninami. Partizánsky boj splýval takto fakticky s oslobodzovacími bojmi Sovietskej armády.

Nekládli sme si v tomto príspevku za cieľ všestranne opísať bojovú cestu partizánskeho hnutia na Slovensku od jeho začiatkov. Išlo nám o postihnutie jeho etáp a hlavných črt. Na záver môžeme konštatovať, že aj partizánske hnutie na Slovensku sa vyznačuje tými znakmi, ktoré podľa Lenina podmieňujú jeho zdarnú úlohu v revolučnom hnutí vôbec, t. j. úzke spojenie s ľudom, opretie sa o revolučnú triedu a vedúca úloha revolučnej strany.